

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 9, 2010

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 351.858: 354

А. В. Баранова,

аспірант кафедри державного управління та менеджменту Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України

ДЕРЖАВНА ВИХОВНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Анотація. У статті досліджується поняття «державна виховна політика», наводиться його визначення, науково обґрунтовується доцільність вживання цього терміну. Автор визначає місце державної виховної політики в системі політичної діяльності держави, виокремлює її особливості та наводить відмінності від інших видів державної політики.

Ключові слова: державна виховна політика, публічна виховна політика, державне управління вихованням молоді, державна виховна ідеологія, виховна функція держави.

Summary. The article deals with the concept "state upbringing policy", its determination and the necessity of usage. The author determines the location of state upbringing policy in the system of state political activity, distinguishes its features and indicates its differences from other types of public policy.

Key words: state upbringing policy, public upbringing policy, public administration of upbringing youth, state upbringing ideology, state upbringing function.

Вступ. Сучасні особливості суспільного розвитку потребують визначення мети державної діяльності, ціннісної парадигми державного буття людини і суспільства, наукового забезпечення процесу виховання громадянина. Низький загальнокультурний рівень суспільства, зниження духовності, падіння престижу загальнолюдських моральних цінностей, поширення проявів нетерпимості, жорстокості й аморальності в суспільстві вимагає здійснення з боку держави ряду заходів, спрямованих на виховання гуманної особистості та цивілізованого громадянина.

Результати соціологічних досліджень свідчать про те, що на недостатньому рівні знаходиться розвиток національної самосвідомості громадян України, патріотизму, виховання громадянина та формування громадянськості, що також потребує активної участі в цих процесах органів державної влади та громадського самоуправління. Так, за даними Центру Розумкова лише 38,1% українців вважають себе патріотами України, тільки 20,3% пишуться тим, що вони є громадянами України, а менше ніж половина (49,2%) вважають за необхідне для себе пишатися своєю країною [9]. Зазначене доводить актуальність тематичного дослідження державної виховної політики, наукового обґрунтування самого поняття «державна виховна політика», а також розкриття її ознак та основних характеристик.

Наукові розвідки останніх років здебільшого присвячені поняттю, змісту та реалізації державної політики загалом. Так, в галузі державного управління цій проблемі присвячені роботи І. Гайвановича, М. Головатого, Ю. Криворучка, Н. Нижника, В. Тертички, О. Юлдашева та ін. Серед політологів сутність державної політики розглядали В. Глушенко, О. Дем'янчук, В. Токовенко, Н. Чубур. Змісту та особливостям політичної діяльності держави присвячені роботи таких зарубіжних науковців Л. А. Пала, К. Паттона, Д. Савицькі, Н. К. Коулбетча. Вітчизняні науковці розглядають державну політику в окремих галузях державної діяльності. Так державній молодіжній політиці присвячені роботи С. Бородіна, В. Головенька, М. Гуцалової, А. Черних; державній освітній політиці – В. Андрущенко, В. Креміня, В. Огнев'юка, Л. Прокопенко; державній соціокультурній політиці – Н. Додона, С. Дрожжиної, В. Карлової. Окремий аспект державної виховної політики – державна виховна ідеологія досліджені в роботах В. Лоли.

Однак не дивлячись на широкий фронт проведених вітчизняними і зарубіжними вченими досліджень в галузі соціальних аспектів державної політики, сьогодні в науці державного управління відсутнє визначення поняття «державна виховна політика»; майже не визначені її зміст та особливості. Це і зумовлює актуальність обраної проблеми.

Постановка задачі. Метою статті є розкриття поняття «державна виховна політика», її місця в системі політичної діяльності держави, особливостей та відмінностей від інших видів державної політики.

Результати. Використання поняття «політика» при розгляді впливу держави на виховання молодого покоління, на нашу думку, потребує перш за все роз'яснення значення цього терміну. Поняття «політика» є багатозначним. Так, політолог О. Дем'янчук наводить визначення політики як сфери взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб. Таке широке

визначення, на думку науковця, охоплює боротьбу за владу між різними політичними силами і суто функціональні аспекти діяльності апарату державної влади [3].

Багатозначність поняття політики пов'язана з тим, що в слов'янських мовах для означення сфери діяльності з пов'язаною із завоюванням, утриманням та здійсненням влади в напрямку керівництва та управління суспільством використовується лише одне слово «політика». На відміну від української, в англійській мові присутнє поняття «politics», що застосовується для визначення боротьби за владу, та «policy» – здійснення влади на різних суспільних і адміністративних рівнях. Проте, О. Дем'янчук наголошує на тісному зв'язку цих двох понять, оскільки політична боротьба між партіями або окремими політичними діячами – це змагання схем подальшого розвитку суспільства і нації, тобто публічних політик [3].

Дослідженням політики як боротьби за владу займається здебільшого політологія, в той час як у державному управлінні розглядається політика як діяльність зі здійснення влади (policy). Суб'єктами такої політичної діяльності можуть бути народ, державні органи, посадові особи, депутати, громадські об'єднання, політичні партії тощо, тому виникає необхідність розділення публічної та державної політики.

За умови демократії та високого рівня громадянського суспільства державна влада поступається частиною своїх повноважень на користь органів самоуправління та громадського самоврядування. З огляду на це публічна політика є більш широким поняттям, оскільки вона охоплює не лише державну політику, а й політику, здійснювану недержавними організаціями, об'єднаннями державних і громадських органів або навіть приватними структурами, тобто абсолютно усіма суб'єктами політичної діяльності.

Детальне роз'яснення понять «публічна (або суспільна) політика» та «державна політика» проведене фахівцем з державного управління В. Тертичкою. Знову звертаючись до англійської мови, науковець робить висновок, що публічна (суспільна) політика (public policy) проводиться в суспільстві, для суспільства і в умовах громадянського суспільства, а держава є лише одним з суб'єктів політики поряд з місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями та іншими суспільними інститутами. В. Тертичка також наголошує, що політика є суспільною, але не тотожною державній, хоча вона і передбачає використання владних повноважень, але посадовці – не монополні учасники і не обов'язково ключові гравці політики [10].

Визначальною рисою публічної (суспільної) політики є те, що її метою має бути задоволення інтересів суспільства в цілому, окремих суспільних груп та індивідуумів, розв'язання нагальних і перспективних проблем, забезпечення розвитку складових суспільної діяльності (економіки, політики, соціальної сфери тощо) та нації в цілому [3]. Зазначене дає підстави виокремити виховну політику як окремий вид публічної політики, оскільки сьогодні в Україні існує суспільна необхідність ефективної системи виховання молоді, а розвиток національної виховної системи та суспільної виховної ідеології є одним з напрямів діяльності майже всіх суб'єктів політики.

Крім того, науковці І. Гайванович, М. Головатий, Ю. Криворучко наголошують на такій ознаці публічної (суспільної) політики як сукупність ідей, принципів, теоретичних положень щодо певної сфери суспільного життя, закріплених у законодавчих та нормативних актах, програмних документах політичних партій, заявах громадських організацій, промовах окремих суспільних лідерів тощо.

Серед багатьох думок щодо вживання поняття «державна політика» особливої уваги, на нашу думку, заслуговує критерій, запроваджений О. Юлдашевим. На думку науковця, політичну діяльність можна визначити як «державну політику», якщо її результати (проекти правових актів, рішення) набувають статусу офіційних, а вся інша політична діяльність належить до недержавної політики [13, с. 8].

В теорії державного управління державна політика розглядається як складне поняття, яке має свої особливі ознаки, що дозволяє виділити її як окрему категорію. Характерною ознакою державної політики В. Тертичка називає усвідомлене регулювання суспільних справ і колективних ресурсів за допомогою офіційних державних інститутів [10]. О. Дем'янчук, узагальнюючи визначення зарубіжних політологів, наголошує на такій ознаці державної політики як наявність програми дій, спрямованих на розв'язання певної проблеми чи комплексу проблем та досягнення поставленої мети.

Структурований погляд на зміст державної політики представлений в роботах зарубіжних вчених Л. А. Пала, К. Паттона, Д. Савіцкі, Н. К. Коулбетча. Науковці зазначають, що державна політика (public policy) повинна мати три загальні характеристики:

- державна політика має бути *когерентною*, тобто всі складові заходи в рамках однієї політики повинні узгоджуватись між собою, утворюючи одне організаційне ціле, одну систему, розвиток якої і визначає державна політика;
- державна політика повинна мати чітку *ієрархію*, за якою здійснюється весь процес її реалізації зверху донизу (адміністративні органи, що приймають рішення, передають їх «вниз» для виконання за встановленою ієрархією повноважень; крім органів прямого адміністрування політики, до цієї ієрархії мають входити з відповідними повноваженнями і виконавські, експертні та контрольні органи; в ідеалі дії управління різних рівнів повинні бути скоординованими й мати чіткий зворотний зв'язок);
- державна політика повинна мати повноцінний *інструментарій*: систему засобів для передачі рішень, відслідковування їх виконання, коригування планів та заходів, залучення необхідних матеріальних і людських ресурсів, оцінки реалізації політики.

З огляду на зазначені характеристики О. Дем'янчук виділяє наступні атрибути державної політики:

Адміністративні повноваження – легітимність прийняття рішень і їх виконання за ієрархією, яка забезпечується суспільно визнаними органами управління, тобто органами державної влади і громадського самоуправління;

Компетенція у тій сфері, якої стосується публічна політика – освіті, соціальному забезпеченні, екології тощо;

Впорядкованість та наступність – наявність системи розробки та прийняття рішень, відслідковування результатів, оцінки та коригування дій [3].

Державна політика охоплює абсолютно всі сфери суспільного життя, відповідно до чого виокремлюють різні види державної політики. В політології, соціології та державному управлінні розглядають економічну, соціальну політику, політику національної безпеки, політику інформатизації тощо. Сьогодні в Україні одним з пріоритетних сфер діяльності держави визнана освіта, тому науковці з державного управління активно досліджують саме освітню політику. Оскільки освіта нерозривно поєднує в собі навчальний і виховний процеси, на нашу думку, при розгляді діяльності держави в освітній галузі необхідно розглядати також і виховну політику як особливий вид політичної діяльності держави.

Виховання є однією з державних функцій і тісно пов'язане з соціалізацією та розвитком особистості, тому державна виховна політика виступає складовою не лише освітньої політики. Розглянемо місце виховання в структурі державної політики.

По-перше, соціокультурний розвиток сучасного українського суспільства характеризується змінами у відносинах між людьми, системі загальнокультурних цінностей, норм та правил поведінки [4, с. 40], а виховання залишається дієвим засобом впливу на розвиток окремої особистості та суспільства в цілому. По-друге, загальновідомо, що особливе місце у суспільстві завжди посідала молодь, як найбільш мобільний, енергійний та перспективний прошарок населення [2, с. 85], а виховання є важливим аспектом соціалізації молоді. По-третє, освіта виступає одним з найважливіших факторів розвитку суспільства і її розвиток є одним з

пріоритетних напрямів діяльності держави. Освітній процес органічно поєднує в собі навчальну та виховну складову. Зазначене доводить, що державна виховна політика є складовою частиною і освітньої, і молодіжної, і соціокультурної політики. Схематично місце виховання молоді в системі державної політики представлено на рис. 1.

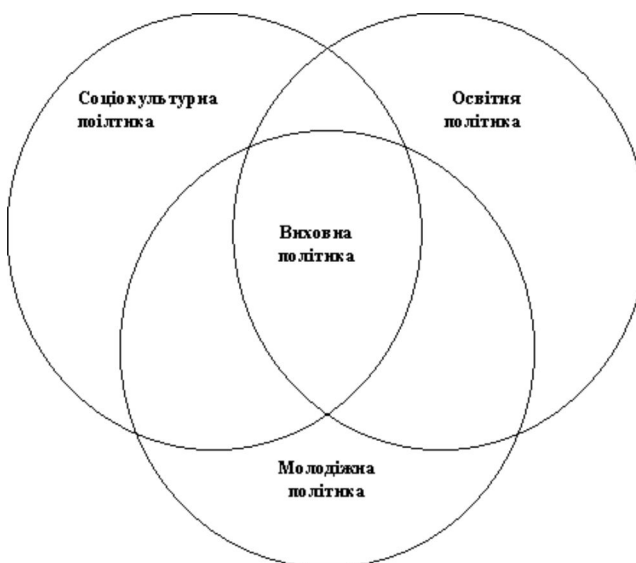

Рис. 1. Місце виховної політики в державній політиці

Виховна політика є складовою соціокультурної, молодіжної та освітньої державної політики, що доводить необхідність виокремлення її в особливий вид державної політики, характерними ознаками якого є:

- 1) системна діяльність держави щодо виховання молоді;
- 2) наявність державних виховних цілей та завдань;
- 3) наявність інструментів державного впливу на виховний процес;
- 4) законодавче та нормативне закріплення основних засад діяльності держави в сфері виховання.

Узагальнюючи наведене, визначимо виховну політику як системну, цілеспрямовану діяльність держави щодо виховання молоді. При чому в залежності від суб'єктів виховної політики, виокремимо публічну та державну виховну політику. Основним критерієм такого розділення, на нашу думку, має стати наявність владних повноважень. Тобто системна діяльність усіх суб'єктів політики (органів державної влади, місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій та інших суспільних інститутів) щодо виховання молоді являє собою *публічну виховну політику*, а діяльність органів державного управління та громадського самоврядування в сфері виховання молодого покоління, результати якої мають офіційний статус, є *державною виховною політикою*.

Державній виховній політиці притаманні всі ознаки, визначені науковцями для характеристики політичної діяльності держави. Так, державна виховна політика являє собою єдине організаційне ціле, одну систему, метою якої є ефективне виховання молодого покоління. Всі складові заходи, що проводяться державою в сфері виховання мають узгоджуватися між собою, наприклад, програми виховної діяльності вищих навчальних закладів затверджуються Міністерством освіти та науки України, а заходи, що проводяться спільно кількома міністерствами чи відомствами, узгоджуються всіма учасниками державної виховної політики.

Державна виховна політика реалізується за чіткою ієрархією. Так управлінське рішення щодо певного аспекту виховного процесу, прийняте МОН України, виконується за встановленою ієрархією повноважень відповідними структурними підрозділами (управліннями чи відділами).

Проте відмінністю державної виховної політики від інших видів державної політичної є її зумовленість векторами суспільного розвитку. З одного боку, приєднання України до Болонського процесу ставить перед державою завдання полікультурного виховання молоді, формування критичного мислення особистості, толерантності, відкритості іншим культурам. З іншого боку, система виховання молодого покоління має базуватися на національній ідеї, спиратися на основні здобутки духовної спадщини українського народу [12, с.63].

Визначальною особливістю державної виховної політики є її ідеологічний зміст, бо саме виховна ідеологія виступає основою реалізації виховної функції держави. В. Лола визначає державну ідеологію як систему ідей, ідеалів, норм та цінностей, що відображає особливості державного буття суспільства, на основі спільного інтересу визначає державну мету, виступає ідейною і ціннісною основою формування теорій і концепцій державного будівництва та знаходить практичне втілення в програмах державного розвитку [7, с.17]. Однак вважаємо неточним визначення державної ідеології виховання людини як системи методів та заходів, спрямованих на систематичне відтворення в нових поколіннях громадян державних та суспільних цінностей, формування державної свідомості. На нашу думку, саме система державних методів та заходів, спрямованих на виховання молоді покликана реалізовувати державну виховну ідеологію і реалізовувати державну виховну мету.

Наукові доробки А. Гуцала, В. Корженко, В. Лоли, В. Піскун, П.Щербаня та інших науковців в галузі політології, філософії політики, політичної історії та державного управління дозволяють визначити основні складові ідеологічного змісту державної виховної політики [1; 6, с.128; 7, с.17; 8, с. 170; 12, 64]:

- 1) *національна виховна ідея* як узагальнений досвід українського народу щодо виховання та ідеальний образ вихованого українця;
- 2) *українська виховна система* як система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді
- 3) *виховний ідеал* як система норм та цінностей, що засвоюються в ході виховання та стають ціннісними орієнтаціями і мотиваційною основою діяльності молодої людини.
- 4) *виховна мета* полягає в формування цілісної особистості громадянина – патріота України, що поєднує в собі інтелектуальний потенціал, духовність, життєву

компетентність та високий професіоналізм, особистість зі стійкою системою ціннісних орієнтацій та переконань, що визначають стиль та спосіб її життя

Вважаємо, що такі складові державної виховної ідеології мають стати основою розробки моделі державного управління вихованням української молоді та знайти практичне втілення в програмах діяльності органів державного управління та громадського самоврядування.

В вересні 2009 року Міністерством освіти та науки України була розроблена концепція національного виховання [5], де визначені основні положення державної виховної політики, зміст національної ідеї, що виступає основою національного виховання молоді, зазначені принципи, мета та основні завдання національної політики в сфері виховання, окреслені її основні напрями. Проте потребує розробки ефективний механізм реалізації положень нормативних документів, що стосуються виховання молоді, який забезпечить ефективне засвоєння молодим поколінням надбань культури різних народів за умови збереження української національної ідентичності.

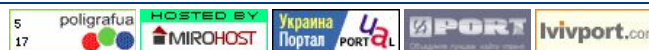
Висновки. Державна політика як діяльність інститутів держави щодо регулювання суспільних справ проявляється в усіх сферах соціального буття. Залежно від галузі реалізації розглядають різні види державної політики: наприклад, економічну, соціальну, інформаційну тощо. З огляду на те, що держава виконує виховну функцію в суспільстві, державна виховна політика входить до складу соціокультурної, молодіжної та освітньої політики. Проте особливості та значущість виховання як об'єкту державного управління дозволяють виокремити державну виховну політику в окремий вид політичної діяльності держави.

Державна виховна політика являє собою системну цілеспрямовану діяльність органів державної влади та громадського самоврядування щодо виховання молодого покоління. Її характерними ознаками є когерентність, ієрархічність, впорядкованість, компетентність відповідних державних органів в сфері виховання та наявність у них владних повноважень, що надає результатам їх діяльності статусу офіційних. Напрямами подальших наукових досліджень, на нашу думку, має стати розкриття сутності виховання як об'єкту державного управління, характеристикі суб'єктів, що здійснюють таке управління на виховний процес та розробка моделі ефективного формування та реалізації державної виховної політики в сучасній Україні.

Література

1. Гуцал А. Україна між минулим і майбутнім [Електронний ресурс] / Анатолій Гуцал // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2000. – №18. – Режим доступу до журн. : <http://www.ji.lviv.ua/n18texts/hutsal.htm>. Заголовок з екрану.
2. Гуцалова М.В. Державна молодіжна політика як фактор залучення молоді до участі у державотворчих процесах//Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 110. Вип. 97. Політологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С.85-88.
3. Дем'янчук О. П. "Державна політика" та "публічна політика": варіант перехідного періоду [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV18_2000_polityk/05_demyanchuk_op.pdf. Заголовок з екрану
4. Додон Н.Г. Упровадження соціокультурної політики щодо формування ціннісних орієнтацій на регіональному рівні // Державне будівництво. – 2008. - №1. – С. 38-46.
5. Концепція національного виховання студентської молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.2285.0. Заголовок з екрану.
6. Корженко В.В. Філософія виховання: зміна орієнтацій. Монографія/ Укр.Акад.держ.упр. при Президентові України. - К.: УАДУ, 1998. - 303с.
7. Лола В.В. Формування державної ідеології виховання людини в умовах трансформації суспільства: теоретико-методологічний аспект: автореферат дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. — Д., 2007. — 23 арк.
8. Пісун В. Українська національна ідея: від дискурсивного ідейництва до буттєвої практики // Теорія та практика формування української національної ідеї / упоряд. і ред. О. К. Шевченко / за заг. ред. О. С. Власюка. – К.: ПЦ «Фоліант», 2008. – С.170– 176.
9. Соціологічні опитування/ Громадяни України/ Патріотизм [Електронний ресурс]. За даними Центру Розумкова. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=182.
10. Тертичка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=67&c=1527>. Заголовок з екрану
11. Токовенко В.В. Політичне керівництво і державне управління: проблеми взаємовідносин та оптимізація взаємодії. – К. Вид-во УАДУ, 2001. – 354с.
12. Щербань П. Українська національна ідея і сучасні проблеми виховання учнівської та студентської молоді // Вища освіта України. - 2005. - №4. - С.62-67.
13. Юлдашев О.Х. Проблеми вдосконалення державної регуляторної політики в Україні: Монографія. — К. : МАУП, 2005. — 336 с.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"